

УДК: 376-056.26:617.75:376.016:62/64

Рецензент:

Гудим І.М.

кандидат педагогічних наук

**ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ В
СПЕЦІАЛЬНИХ ШКОЛАХ ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ****Олег Легкий
м. Київ**

У статті висвітлюються проблеми дидактичного забезпечення трудового навчання школярів з порушеннями зору. Розкривається компенсаторно-корекційна спрямованість трудового навчання у 5-10 класах спеціальної школи для дітей з порушеннями зору.

Ключові слова: *трудове навчання, компенсаторно-корекційна спрямованість, школярі з вадами зору.*

**ОСОБЕННОСТИ МЕТОДИКИ ТРУДОВОГО ОБУЧЕНИЯ В
СПЕЦИАЛЬНЫХ ШКОЛАХ ДЛЯ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ ЗРЕНИЯ**

В статье рассматриваются проблемы дидактического обеспечения трудового обучения школьников с нарушениями зрения. Раскрывается компенсаторно-коррекционная направленность трудового обучения в 5-10 классах специальной школы для детей с нарушениями зрения.

Ключевые слова: *трудовое обучение, компенсаторно-коррекционная направленность, школьники с нарушением зрения.*

**FEATURES OF METHOD OF LABOUR STUDIES IN THE SPECIAL
SCHOOLS FOR CHILDREN WITH PAROPSIS**

In the article the problems of the didactics providing of labour studies of schoolboys light up with paropsis. The correcting orientation of labour studies opens up in 5-10 classes of the special school for children with paropsis.

Keyword: *labor educating, correcting the defects of cognitive activity, breaking a vision children.*

Зміст трудового навчання в школі для дітей з порушеннями зору має ті ж самі цілі й завдання, що і в масовій школі, які реалізуються з урахуванням психофізичних особливостей цієї категорії учнів, корекції недоліків у фізичному і сенсомоторному розвитку та попередження можливих утруднень. Трудове навчання в школах для дітей з порушеннями зору покликане підготувати учнів до суспільно-корисної праці, сучасних умов життєдіяльності. Учні мають оволодіти певними знаннями та практичними навичками в галузі технічної та обслуговуючої праці.

Метою та основним завданням навчального процесу на уроках трудового навчання та обслуговуючої праці є розвиток особистості учня з порушенням зору через залучення до різних видів доступної праці, засвоєння знань про властивості оброблюваних матеріалів, доступні засоби праці, формування конструктивного підходу до вирішення трудових завдань і опанування безпекою праці, що дозволить їм брати активну участь у житті сучасного суспільства та у самостійній виробничо-трудої діяльності.

Трудове навчання у школах для дітей з порушеннями зору має компенсаторно-корекційну спрямованість - сприяє розвитку та корекції на полісенсорній основі вторинних порушень пізнавальної діяльності учнів, зумовлених зоровою недостатністю. Трудове навчання сліпих та слабозорих дітей повинно сприяти формуванню в учнів способів і прийомів сприймання предметів та явищ шляхом всебічного використання органів чуття та розумових здібностей, що і є специфічним завданням процесу трудового навчання. Завдання вчителя полягає в тому, щоб використовувати всі можливості для ознайомлення учнів з предметами, явищами та процесами, які пов'язані з трудовим навчанням, працею людини.

Програма з обслуговуючої праці включає розділи, спрямовані на формування в учнів з порушенням зору знань та вмінь, які сприяють практичній підготовці до самостійного життя і праці, тому що більшу частину часу вони перебувають в умовах інтернату. Вивчення розділів має забезпечувати розвиток загальних та спеціальних здібностей, виховання працелюбності, культури праці, бережливого ставлення до матеріалів.

Для вирішення ряду питань корекційно-розвивального компонента праці, провідна роль у програмі належить практичним роботам.

Під час вивчення розділу "Рациональне ведення домашнього господарства" учні вивчають основні види продуктів та способи їх обробки в домашніх умовах та на промислових виробництвах, значення раціонального харчування, технологію приготування страв, сервірування столу до сніданку, обіду, вечері, культуру прийому їжі, поведінку за столом, оволодівають

навичками інструментального дотику, вдосконалюють слухове сприймання під час визначення закипання води, тріску розігрітого жиру на сковороді тощо.

Вивчаючи розділ “Українська народна вишивка”, учнів ознайомлюють з історією та художніми традиціями різних регіонів країни, своєї місцевості. Практичні роботи передбачають наявність елементарних основ малювання, а також виконання ескізів різних видів орнаменту, складання узорів із готових елементів, прийомів вишивання.

На заняттях учні отримують відомості про композицію, форму і кольори зображувальних мотивів в орнаменті вишивки, значення ритму та симетрії, види узорів, також проводиться аналіз різних видів вишивок. Програмою передбачено створення виробів для покращення побуту та інтер'єру.

У процесі вивчення розділів “В'язання гачком” та “В'язання спицями” учні оволодівають відомостями про історію виникнення в'язання, технологію виконання основних елементів в'язання, кольорову гармонію, застосування даного виду декоративно-ужиткового мистецтва для виготовлення виробів: одягу, оздоблення, предметів інтер'єру.

Програмою передбачено вивчення теорії та виконання практичних робіт, що дозволяє закріпити вивчений матеріал, здобути вміння і навички у в'язанні.

Метою розділу “Виготовлення штучних квітів” є виховання творчої особистості: розвиток її інтересів, здібностей. В процесі навчання учні оволодівають загальнотрудовими знаннями та вміннями, вчать конструювати, виготовляти суспільно-корисні речі.

Вивчення розділу повинно забезпечити засвоєння практичних вмінь та навичок, необхідних для подальшої самостійної діяльності дітей.

Основна мета розділу “Оформлення інтер'єру” - залучення учнів з порушенням зору до перетворюючої діяльності у довкіллі, розвиток естетичної особистості. У процесі вивчення учні отримують знання з кольорознавства, естетики. Знайомляться з поняттям “композиція”, “екібана”, “ескіз”. Вивчення цього розділу має забезпечити: розширення світогляду, розвиток загальних та спеціальних здібностей, технічного мислення, творчих здібностей, виховання почуття прекрасного.

У даній програмі введено новий розділ “Макраме”, зміст якого спрямований на корекцію роботи дрібних м'язів верхніх кінцівок, що сприяє активізації дотику, уваги, розвитку дрібної моторики.

Учні вчаться виконувати основні вузли. Добре засвоївши техніку плетіння, вони швидко навчаються самостійно виготовляти цікаві вироби. Заняття макраме дають можливість здійснювати естетичне виховання дітей. Почуття краси сприяє зародженню доброти в людині. Діти знайомляться з поняттям гармонії, естетичного смаку, фантазії, образного мислення. Такі заняття мають великий вплив на розумовий розвиток дитини. Спочатку діти працюють за зразком, потім створюють власні зразки, візерунки, орнаменти. Стимулюється увага, мислення, задовольняється цікавість дітей.

Програма передбачає послідовний перехід від простого до складного, постійний процес набуття вмінь і навичок, удосконалення теоретичних знань і практичних умінь. Макраме, як і інші види рукоділля, дає можливість виразити потребу в творчості, а поєднання праці і фантазії допоможе учням показати себе в ролі художника-дизайнера.

У процесі трудового навчання широко використовуються спеціальні технічні та наочні засоби, які дають можливість використовувати залишковий зір та збережені аналізатори, а також натуральні засоби наочності, які сприяють корекції недоліків зору. Для збереження залишку зору необхідно суворо виконувати офтальмологічні рекомендації та санітарно-гігієнічні вимоги, правила особистої безпеки праці. При переході від одного виду діяльності до іншого необхідно обов'язково проводити інструктаж з учнями.

Робота з планування уроків трудового навчання здійснюється вчителем на семестр і на кожний урок відповідно до загальних вимог щодо планування навчальної роботи в спеціальній школі для дітей з порушеннями зору.

В основу планування роботи на семестр беруться програмні вимоги з трудового навчання для відповідного класу, стан знань, трудових умінь і навичок учнів, матеріально-технічні умови школи.

До плану з трудового навчання на семестр ставляться наступні вимоги.

По-перше, програмний матеріал має бути розташований у чіткій системі з таким розрахунком, щоб учень послідовно оволодівав новими знаннями, трудовими вміннями і навичками, щоб при виготовленні кожного виробу засвоював новий прийом роботи і повторював раніше засвоєний. Це досягається таким добором виробів, при якому кожна нова робота є певним ускладненням попередньої.

Крім того, в плані слід відводити достатню кількість часу на закріплення нових знань, на формування трудових умінь і навичок. Слід пам'ятати, що дитині з порушеним зором складніше оволодіти новими вміннями і навичками, через що більше часу слід виділяти на повторення, включати до плану додаткові та проміжні тренувальні вправи.

Плануючи навчальний матеріал з трудового навчання на семестр, необхідно узгоджувати його з матеріалом з інших предметів, щоб учні могли в процесі праці використовувати, поглиблювати, закріплювати набуті на них знання.

У плані слід спеціально передбачати час на проведення екскурсій, перевірку та облік знань, умінь і навичок учнів з певних розділів програми.

До поурочних планів вчителя з трудового навчання ставляться наступні вимоги:

1. У плані уроку з трудового навчання слід чітко визначити тему і мету, основний зміст уроку.
2. Всі етапи уроку мають бути методично правильно розташовані і чітко регламентовані.
3. Основна кількість часу на уроці повинна відводитись на безпосередню практичну роботу учнів.
4. До уроку мають бути правильно підібрані наочність, відповідний матеріал та інструменти на основі врахування вікових і зорових можливостей учнів.

Позитивно впливають на ефективність роботи на уроках праці правильно підібрані практичні завдання до кожної теми. Вироби, які виготовлятимуть учні, повинні відповідати темі, бути посильними, щоб учні мали змогу виявити

ініціативу, самостійність. Посильне, цікаве завдання захоплює учня, робить його діяльність активною, цілеспрямованою.

Правильно добирати практичні завдання до кожної теми допомагає вчителю програма з трудового навчання, в якій наведено примірний перелік практичних робіт. Але до використання цих рекомендацій слід підходити творчо, враховувати контингент учнів класу, різний ступінь їхнього загального розвитку, особливості моторики, стан зору тощо. В основі кожного індивідуального завдання на уроках праці має бути бажання виявити і використати всі позитивні можливості учня в трудовому навчанні. Важливо допомогти їм відчувати особливості роботи з різними матеріалами і відшукати особисто значущі для них об'єкти праці, які найкраще забезпечують реалізацію їхніх творчих задумів.

Процес трудового навчання повинен сприяти також вихованню в учнів любові до праці, поваги до людей праці, формуванню інших моральних якостей особистості. Як свідчить практика, ці якості необхідно формувати не шляхом словесної агітації, а включенням сліпих та слабозорих учнів у виробничий процес. На заняттях у майстернях можуть бути створені сприятливі умови і для розвитку в учнів з вадами зору просторової уваги, технічного мислення, вміння виявляти причинно-наслідкові зв'язки між різноманітними технічними об'єктами та процесами.

Трудова діяльність створює умови для корекції сенсорних, мисленнєвих, комунікативних та виконавчих функцій у дітей, їх фізичного та особистісного розвитку.

Так, в умовах праці сприймання і уявлення дітей набувають яскраво вираженої предметної співвіднесеності, оскільки учень весь час має справу з конкретними об'єктами та їх властивостями. Таким чином, праця дозволяє коригувати сприймання та такі його своєрідності, як недостатність цілісності, предметності та константності. В процесі праці дитина створює нове, що значно збагачує чуттєвий досвід, розширює уявлення про довкілля. В сферу сприймання потрапляють все нові і нові предмети та дії з ними, включаються

всі збережені аналізатори. Внаслідок цього формується орієнтовно-дослідницька та регулятивна функції сприймання.

В процесі трудового навчання створюються можливості для корекції мисленнєвої діяльності. Особливості мисленнєвих операцій при порушеннях зору пов'язані з ускладненнями аналізу та синтезу, порівняння та узагальнення. Виконуючи трудові завдання учень співставляє об'єкти за їх формою, розміром, фактурою матеріалу, з яких вони виготовлені. Відбувається практичне засвоєння прийомів порівняння як логічної операції, створюються умови для переводу практичних навичок в план розумових дій. Свідоме виконання трудового завдання передбачає мисленнєве розчленування на частини виробу, потрібного для виготовлення. Це сприяє визначенню порядку та змісту виконавчих дій. Систематичні вправи у виконанні таких розумових дій сприяють розвитку аналізу як логічної операції.

В процесі трудової діяльності відбувається корекція розвитку комунікативних навичок дітей. В процесі праці у дітей виникає необхідність більше спілкуватись один з одним, встановлювати ділові та емоційні стосунки, включати у розмови терміни та операції, пов'язані з працею.

В трудовій діяльності відбувається корекція виконавчих функцій дітей. Недоліки зорового сприймання відбиваються на вмінні правильно поставити мету діяльності і планування поетапності виконання дій для її досягнення. Тому навчання виконанню трудових операцій починається з нескладних і не тривалих за часом виконання завдань. Учень навчається наполегливості, розвиваючи свою волю, увагу, самоконтроль за своїми діями. Постійні вправи по виробленню цих якостей надають діяльності учнів цілеспрямованості, формуючи її як рису характеру.

Праця є засобом корекції фізичного розвитку дитини, оскільки в процесі виконання трудових завдань у дитини розвиваються сила, витривалість, точність, спритність, координація рухів. Праця має загальнооздоровче значення.

Поряд з тим, праця розвиває і корегує особистісні якості дитини. Вона позитивно впливає на розвиток таких якостей, як працелюбність,

дружелюбність і товариськість, готовність прийти на допомогу, вміння працювати в колективі, дисциплінованість та ін. Праця формує позитивні емоції, приносить радість, створює бадьорий настрій.

Виконуючи практичні роботи з праці, учні роблять нескладні розрахунки, виміри, обчислення, використовують графічні навички, оволодівають прийомами і способами застосування здобутих знань на практиці.

Трудова діяльність сприяє збагаченню словникового запасу учнів, засвоєнню технічної термінології, збагаченню уявлень про якості та властивості предметів. Велике значення на уроках праці надається естетичному вихованню дітей під час вишивання, оздоблення виробів, художнього вирізування, застосування декоративних елементів тощо. Робота учнів на пришкольній навчально-дослідній ділянці збагачує їхні уявлення про навколишній світ, виховує бережливе ставлення до живої природи, формує навички колективної праці, озброює знаннями, які мають велике значення в повсякденному житті й самостійній трудовій діяльності. Під час трудового навчання дітей з порушеннями зору враховуються ступінь порушення зорових функцій, супутні захворювання, вікові особливості, характер вторинних відхилень у розвитку.

На уроках праці діти отримують знання з машинознавства, електротехніки, спеціальної графіки, деревообробки, обробки картону та ін., навчаються працювати з використанням різних інструментів, отримують навички ручної та машинної обробки матеріалів. Діти навчаються використовувати на практиці знання, отримані на уроках математики, фізики, хімії, здійснюючи самостійно певні трудові операції, виконуючи самостійно розрахунки та вимірювання.

При навчанні технічній праці учні одержують знання про інструменти, матеріали, трудові процеси, властивості і способи обробки різних матеріалів, вчаться користуватися робочими інструментами, знайомляться з доступними видами робіт.

Профорієнтаційна робота здійснюється вчителями та вихователями впродовж всього періоду навчання в школі із застосуванням сукупності психолого-педагогічних, медичних та організаційних заходів впливу на

вихованців з метою виявлення і формування у них професійних інтересів та здібностей та впливу на вибір професії відповідно до зорових, психічних та фізичних можливостей, особистих нахилів та соціально-економічних потреб суспільства.

Профінформація в школах для сліпих та слабозорих дітей передбачає ознайомлення їх з існуючими професіями. У різних формах роботи дітям розповідають про різні професії, професії їх близьких. Дітям надають конкретні рекомендації щодо найдоцільніших для них професій. Тифлопедагог в цій роботі враховує медичні показники щодо стану зору дитини, його психологічні, фізичні та інтелектуальні здібності. Профконсультації можуть носити:

- довідниковий характер, коли дітям дають відповіді на конкретні запитання;
- медичний – про відповідність певної професії можливостям зору та загального стану здоров'я;
- психолого-педагогічний – про відповідність професії психологічним особливостям дитини та її дидактичним можливостям оволодіння нею.

У старших класах у ході професійно-трудового навчання робота з профорієнтації набуває особливого значення. Діти мають ознайомитись з найбільш розповсюдженими видами праці, набувають елементарних навичок виробничої праці. В цей час вже на більш високому рівні продовжується робота з розвитку у дітей сприймання, уявлень, мислення, рухів. Особливої уваги в профорієнтаційній роботі надається виробленню таких особистісних якостей як дисциплінованість, позитивне ставлення до праці, розвитку та корекції трудових навичок. Вивчаються інтереси дітей, нахили і здібності.

Правильний вибір професії, задоволеність трудовою діяльністю у більшості залежить від формування професійних інтересів людини відповідно до її індивідуальних можливостей та психологічних особливостей.

В завдання роботи з профорієнтації входить:

1. Озброєння учнів знаннями про зміст різних професій і тих вимогах, які до них пред'являються.

2. Вивчення індивідуальних, фізичних і психологічних особливостей учнів, зорових можливостей учнів, вплив супутніх дефектів.

3. Надання допомоги у виборі та оволодінні професією.

Професійна діагностика включає вивчення можливостей та готовності учнів до тієї чи іншої професії. Особливого значення в школах для дітей з порушеннями зору надається професійній адаптації.

Професійна адаптація передбачає пристосування особистості до умов праці. В школах така робота проводиться при проведенні різних практичних занять на виробництві, зокрема, на підприємствах УТОС, закладах та підприємствах, пов'язаних з професією, якій навчають в школі.

Література:

1. Синьова Є.П. Тифлопедагогіка. Теорія виховання сліпих та слабозорих дітей. – К. - 2009.

2. Соцька І.В. Навчальна програма з обслуговуючої праці для сліпих та слабозорих учнів 5-12 класів. – Проект. К. - 2008.